

פסחים – שיעור פתיחה – דף מקורות

- תוס', שבת ב ע"א ד"ה 'יציאות השבת' [עד 'ואח"כ ליל י"כ].
- תורה: שמות יב, א-נא, רש"י שם, יד [מובא להלן], ראב"ע שם, יד [מובא להלן], רמב"ן שם, לא [מובא להלן], ספרי, ראה פיסקה עה [מובא להלן], ברכות ט ע"א: 'אמר רבי אבא...גאולה מבערב' [מובא להלן], ברכות יב ע"ב: 'משנה מזכירין...לימות המשיח' [מובא להלן]; ויקרא כג, א-ח; במדבר כח, טז-כה; במדבר לג, א-ג; דברים טז, א-ח, רש"י וספורנו, שם, ג' [מובא להלן], ראב"ע, שם, ג'; חזקוני, שם, ג'; ספורנו, שם, ג' [מובאים להלן].
- ספורנו, שם
- שמות כג, יח, רמב"ן שם [מובא להלן]; שמות לד, כה, רש"י שם [מובא להלן], מכילתא בא, פרשה ח [מובא להלן].
- פסחים ב ע"א – ג ע"א: 'המשנה: אור לארבעה...דבר מגונה מפיו'; רש"י, שם, ד"ה 'הכי גרסין', 'מאן דאמר לילי'; תוס', שם ד"ה 'קא סלקא'; רבנו חננאל פסחים ב ע"ב ד"ה 'תא שמע בודקין' [מובא להלן];
- ירושלמי, פסחים פ"א ה"א [מובא להלן].
- מכילתא דרשב"י פרק יב' [מובא להלן].
- פסחים ד' ע"ב – ה ע"א: 'תנן התם ר' מאיר...לאכילת מצה'; מהר"ם חלאווה פסחים ד' ע"ב, ד"ה 'מנא לן'; ריטב"א, שם, ד"ה 'תנן התם' [מובא להלן]; מאירי, פסחים ד' ע"ב, ד"ה 'כבר ביארנו'.
- פסחים כח ע"א – ע"ב: 'משנה: חמץ של נכרי...בבל תאכל חמץ'.
- זבחים יא ע"ב: 'משנה הפסח...שני ערבים' [מובא להלן]
- פסחים נ ע"א: 'משנה מקום שנהגו...אין עושין'; רש"י, שם ד"ה 'שלא לעשות'; ירושלמי, פסחים פ"ד ה"א: 'גמ' כתיב שם...אעין וביכורין' [מובא להלן]; ריטב"א שם, ד"ה 'מקום שנהגו' [מובא להלן]; תוס', שם ד"ה 'מקום שנהגו'.

מקורות מלאים

רש"י, שמות יב, יד

לזכרון - לדורות: וחגותם אותו - (מכילתא) יום שהוא לך לזכרון אתה חוגגו ועדיין לא שמענו אי זהו יום הזכרון ת"ל זכור את היום הזה אשר יצאתם למדנו שיום היציאה הוא יום של זכרון ואיזה יום יצאו ת"ל (במדבר לג) ממחרת הפסח יצאו הוי אומר יום ט"ו בניסן הוא של יו"ט שהרי ליל ט"ו אכלו את הפסח ולבקר יצאו.

ראב"ע, שמות יב, יד

והי' היום הזה - יהיה זכר לדורות: וחגותם אותו - הוא חג הפסח ואמר חוקת עולם לדורותיכם ולא אמר בכל מושבותיכם כי זו המצוה תלויה בארץ כאשר אפרש.

רמב"ן שמות יב, לא

ויקרא למשה ולאהרן לילה מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר וצועק היכן משה שריו, היכן אהרן שריו לשון רש"י והיה זה כי משה ואהרן לנו במצרים בלילה ההוא, לקיים דבריו שאמר (לעיל יא ח) וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחוּ לי לאמר ובבא פרעה אליהם שלחו מלאכים אל ארץ גשן אשר שם בני ישראל לתת להם רשות לצאת, ונאספו כלם ברעמסס, והיה יום גדול, ומשם נסעו ביד רמה ומשה בראשם, כמו שנאמר (במדבר לג ג) ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים והכתוב שאמר (דברים טז א) הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה, כי מעת שפטרם פרעה יקראו יוצאים: וכך אמרו בספרי (ראה קנח) והלא לא יצאו אלא ביום, שנאמר (במדבר לג ג) ממחרת הפסח יצאו בני ישראל, אלא מלמד שנגאלו מבלילה ובגמרא במסכת ברכות (ט) הכל מודים כשנגאלו לא נגאלו אלא בלילה, שנאמר (דברים טז א) הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה, וכשיצאו לא יצאו אלא ביום, שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים ויש אומרים שיצאו ממצרים בלילה, ומארץ מצרים שהיא רעמסס ביום, כי רבים מהם יושבים בעיר מצרים, ויצאו בלילה ונאספו עם אחיהם ברעמסס ואינו נכון, כי הכתוב אמר (פסוק כב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, שהיו אסורים לצאת כלל מן הבתים בלילה, וכך אמרו במכילתא (פסחא יג) ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו, אמר לו משה כך נצטוינו ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, וכי גנבים אנחנו שנצא בלילה, לא נצא אלא ביד רמה לעיני כל מצרים ואונקלוס פירש כי הנסים שנעשו להם בלילה יקרא "הוציאך", כי בעבורם יצאו.

ספרי, ראה פסוקה עה

הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה. ברכות ט וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום שנ' במדבר לג ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ממצרי' אלא מלמד שנגאלו בלילה.

ברכות ט ע"א

אמר רבי אבא הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב שנאמר הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכשיצאו לא יצאו אלא ביום שנאמר ממחרת הפסח

יצאו בני ישראל ביד רמה על מה נחלקו על שעת חפזון רבי אלעזר בן עזריה סבר מאי חפזון חפזון דמצרים ורבי עקיבא סבר מאי חפזון חפזון דישאל תניא נמי הכי הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב

ברכות יב ע"ב

משנה מזכירין יציאת מצרים בלילות אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות וחכמים אומרים ימי חייך העולם הזה כל להביא לימות המשיח.

דברים טז – פרשנים:

ראב"ע, דברים טז, ג: לא תאכל עליו חמץ - שלא ימצא חמץ בעת שחיטת הפסח. חזקוני, דברים טז, ג: לא תאכל עליו חמץ - עמו כמו ראשו על כרעיו ועל קרבו, לא תשחט על חמץ דם זבחי. שבעת ימים תאכל עליו - וגו' בגללו כמו כי עליך הורגנו כל היום כי עליך נשאנו חרפה פי' תאכל מצות בגלל הקרבן הבא לזכרון יצי"מ. ספורנו, שם: תאכל עליו מצות. שבהיותו קרבן זכרון הגאולה שהיתה ברגע קטן אין ראוי לאכול עמו חמץ שהוא צריך עכוב בעשייתו מלוש בצק עד חמצתו.

רמב"ן, שמות כג, יח

לא תזבח על חמץ דם זבחי לא תשחט את הפסח בארבעה עשר בניסן עד שתבער את החמץ לשון רש"י ולא תבין ממנו שירצה לדרשו אזהרה על ביעור החמץ שיהיה קודם זמן השחיטה, כמו שהוזכר זה בפרק ראשון בפסחים (ה) זמן שחיטה אמר רחמנא, שאין זה עיקר מדרש הכתוב כפי פסק ההלכה שם, כי ביעור חמץ בערב פסח אין בו לאו מן התורה, ולא אפילו לאוכל אותו אבל לפי הענין שהוא כהלכה הוא אזהרה לשוחט את הפסח על החמץ וענינו שלא יהא חמץ לאחד מבני החבורה הנמנין על הפסח בשעת השחיטה וכך כתב רש"י בפרשת כי תשא (להלן לד כה) וראוי למקרא שיאמר לא תזבח על חמץ זבחי, כי הדם אינו נזבח, אבל על דעת רבותינו (במכילתא כאן) הוא לרבות את הזריקה, שלא יזרק על חמץ, יאמר לא

תשחט על חמץ, ולא דם זבחי, כלומר ולא דם זבחי יהיה על החמץ, ומקרא קצר הוא.

רש"י, שמות, לד, כה

לא תשחט וגו' - לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד קיב מבני חבורה (פסחים סג)

מכילתא בא, פרשה ח'

אך ביום הראשון. מערב יום טוב. אתה אומר מערב יום טוב או אינו אלא ביום טוב עצמו ת"ל (שמות ל"ד) לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים דברי רבי ישמעאל.

דברים טז, ג - רש"י וספורנו

רש"י - לחם עני - לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים:
ספורנו - תאכל עליו מצות. שבהיותו קרבן זכרון הגאולה שהיתה ברגע קטן אין ראוי לאכול עמו חמץ שהוא צריך עכוב בעשייתו מלוש בצק עד חמצתו:

רבנו חננאל פסחים ב ע"ב ד"ה 'תא שמע בודקין'

תא שמע בודקין אור ארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית ובשעת הביעור מדקתני ובארבעה עשר שחרית מכלל דאור אורתא הוא ש"מ. וכיון שנתברר כי זה האור ששינו במשנתנו אורתא הוא למה לי למימר עוד ת"ש. יש לומר כי לא מזו המשנה לבדה שמענו כי אור אורתא הוא אלא גם יש לנו ללמוד מזו האחרת.

ירושלמי, פסחים פ"א ה"א

גמרא כתיב (שמות יב) ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים. (שם) בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות וגומר. מה אנן קיימין אם לאכילת מצה כבר כתיב (שם) שבעת ימים מצות תאכלו. ואם לומר שמתחיל בארבעה עשר והכתיב (שם) עד יום האחד ועשרים לחודש. אלא אם אינו ענין לאכילת מצה תניהו ענין לביעור חמץ. למה לאור הנר.

א"ר שמואל בר רב יצחק מפני שהנר בודק כל שהוא. למה בלילה. א"ר יוסה שאין בדיקת הנר יפה אלא בלילה. ר' מנא לא אמר כן (שם) ושמרתם את היום הזה לדורותיכם חקת עולם עשה שיהו היום והלילה משומרין. ויתחיל ב"ג ויהא היום והלילה משומרין אף אית ליה כיי דמר ר' יוסי. ויתחיל אור לי"ג.

מכילתא דרשב"י פרק יב'

ושמרתם את היום הזה. שמריהו מלפניו מכאן אמרו אור ארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ואין בודקין לא לאור חמה ולא לאור לבנה אלא לאור הנר לפי שבדיקת הנר יפה מאור החמה ומאור הלבנה אעפ"י שאין ראש לדבר זכר לדבר (צפניה א' י"ב) בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות ואומר (משלי כ' כ"ז) נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן: לדורותיכם חקת עולם. שינהוג דבר לדורות.

רמב"ם, הל' חמץ ומצה ב, א

מצות עשה מן התורה להשבית החמץ קודם זמן איסור אכילתו שנאמר (שמות י"ב) ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ומפי השמועה למדו שראשון זה הוא יום ארבעה עשר וראיה לדבר זה מה שכתוב בתורה (שמות ל"ד) לא תשחט על חמץ דם זבחי כלומר לא תשחט הפסח ועדיין החמץ קיים ושחיטת הפסח הוא יום ארבעה עשר אחר חצות.

מהר"ם חלאווה פסחים ד' ע"ב, ד"ה 'מנא לן'

מנא לן. פירש"י ז"ל לר' מאיר דאלו לר' יהודה הא נפקא ליה לקמן מלא תאכל עליו חמץ. ומסתבר דלכולי עלמא קמבעיא ליה ולאסור השבתה דאלו מדר' יהודה הוה אמינא דדוקא באכילה אסור וכדכתיב לא תאכל עליו חמץ אבל בהשבתה לא מחייב אלא חמץ ומצה עמו בבית ומשו"ה מייתי מהני קראי ותדע לך דלא אפשר למימר דאליבא דר' מאיר ולעבור עליו קא מבעיא ליה דגרסי בירושלמי ר"מ אומר משש שעות ולמעלה מדבריהם ר' יהודה אומר משש שעות ולמעלה מד"ת מאי טעמיה דר"מ דכתיב לא תאכל עליו חמץ על אכילתו ור' יהודה דריש לא תאכל על שחיטתו אלא ודאי להשבתה קא מבעיא ליה ולכולי עלמא נמי ואפילו לר"ש חיוב עשה

ומקצתו ראוי קא משמע לן והכתיב בין הערבים אמר עולא בריה דרב עילאי בין שני ערבים.

ירושלמי, פסחים ד"ה א

גמרא כתיב (דברים טז) שם תזבח את הפסח בערב. אין לי אלא הוא שלוחו מניין תלמוד לומר ובשלת ואכלת. מה תלמוד לומר שם תזבח את הפסח בערב אינו בדין שתהא עסוק במלאכתך וקרבתך קרב אבל אסרו מלעשות מלאכה כהא דתני להן כל איניש דיהוי עלויה אעין וביכורין .

ריטב"א, שם, ד"ה 'מקום שנהגו'

מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושים מקום שנהגו שלא לעשות אין עושים. פי' ומשמע דמחצות ואילך אין תלוי במנהג אלא מן הדין אסור, והטעם פירש רש"י ז"ל לפי שיש לו לטרוח בענין מצה ומרור שתהא לו מוכנת לכשתחשך לאלתר, ובירושלמי פירשו הטעם לפי שאינו בדין שתהא עסוק במלאכתך וקרבתך קרב, ובתוספות סברו לומר דאיסורא דאורייתא הוא וכתב הרי"ט ז"ל דאינו בדין כלל אלא איסורא דרבנן בעלמא, וכתב רבינו זרחיה ז"ל כי לפי הירושלמי עכשיו שאין הקרבן דינו כשאר הימים טובים וכל היום תלוי במנהג, והרמב"ן ז"ל הגיה עליו שזה אינו שאם כן היו שונים במשנתנו בעושי פסחים בפירוש, ואין הירושלמי אלא נותן טעם למה חייבו זה לכתחילה, אבל משנאסר הדבר נאסר לעולם, שכל דבר שבמנין אע"פ שבטל הטעם גזירה במקומה עומדת עד שיעמוד ב"ד ויבטל וכל שכן בזה שהדבר מועיל וצריך בזמן הזה לענין מצה ומרור כדברי רש"י ז"ל, וכך כתבו בתוספות כדברי הרמב"ן ז"ל, וכן הוכיח הרי"ט ז"ל מדברי רבינו אלפסי ז"ל דכתבה למתני' ולגמרא דעלה כפשוטה בהלכות.

דהשבתה מיהא איכא ואפילו בלפני זמנו אלא דאינו עובר בלאו תדע דאי לא כי היכי דאשכחן כמה סתמיהא אליבא דר"ש דהאכל חמץ משש שעות ולמעלה אינו עובר עליו מי לא משתמיט תנא למימר דחמץ משש שעות ולמעלה מותר.

ריטב"א פסחים ד"ה ב, ד"ה 'תנן התם'

תנן התם וכו' דכולי עלמא מיהא חמץ משש שעות ולמעלה אסור. [פי' אסור] באכילה ואסור לקיימו, מיהו השתא משום דאסור לקיימו נקטינן ליה ועלה שקלינן וטרינן, מיהו בודאי לקמן (כ"ח ב', ובדברי רבינו לק' ז' א') מוכיחין לה בהדיא דלכולי עלמא אסור באכילה משש שעות ולמעלה:

מאירי פסחים ד"ה ב, ד"ה 'כבר ביארנו'

כבר ביארנו למעלה על החמץ שאיסור אכילתו אף בי"ד מתחלת שעה שביעית ולמעלה וממה שנאמר לא תאכל עליו חמץ וא"כ מה ששאלו כאן דכולי עלמא מיהת חמץ משש שעות ולמעלה אסור מנלן והביאנו מדכתיב שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם כלומר אפי' שעה אחת בתוך השבעה וכתב אך ביום הראשון וכו' והרי שהה שעה אחת הא כיצד לרבות י"ד לביעור וראשון פירוש יום שלפני הפסח כמו הראשון אדם תולד ולא הביאנו מלא תאכל עליו חמץ ר"ל על שחיטתו כמו שביארנו למעלה על כל פנים צריך לומר שלא נשאלה כאן לאיסור אכילה אלא לאיסור שהייתו ר"ל חובת ביעור ומתורת עשה שאיסור בל יראה אין בו בי"ד כמו שיתבאר:

זבחים יא ע"ב

משנה: הפסח ששחטו שחרית בארבעה עשר שלא לשמו רבי יהושע מכשיר כאילו נשחט בשלשה עשר בן בתירא פוסל כאילו נשחט בין הערבים אמר שמעון בן עזאי מקובל אני מפי שבעים ושנים זקן ביום שהושיבו את רבי אליעזר בישיבה שכל הזבחים הנאכלין שנזבחו שלא לשמן כשרין אלא שלא עלו לבעלים משום חובה חוץ מן הפסח ומן החטאת ולא הוסיף בן עזאי אלא העולה ולא הוודו לו חכמים: גמרא: אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא מכשיר היה בן בתירא בפסח ששחטו שחרית בארבעה עשר לשמו דכוליה יומא זימניה הוא ומאי כאילו אידי דאמר רבי יהושע כאילו אמר איהו נמי כאילו אי הכי אדמיפלגי בשלא לשמו ליפלגו בלשמו אי איפלגו בלשמו הוה אמינא אבל בשלא לשמו מודי רבי יהושע לבן בתירא הואיל